

Språkvårdsspalten

□ Först två frågor som en Vasabo riktat till Språkvårdsnämnden:

1. Kan medkänslighet brukas i satsen »Han är fylld av varm medkänslighet.»? — I nutida svenska finns inget ord »medkänslig», inte heller »medkänslighet». I stället brukas »medkännande» och »medkänsla». Satsen bör lyda »— — varm medkänsla».

2. Är det korrekt att säga »Herrarna bedes på måndag kontakta vår herr X.» — Den väsentliga invändningen här är att meningen låter en smula ohövlig, nämligen mot herr X. Jag skulle formulera slutet så här »kontakta vårt ombud (vår representant) herr X.» Det är inte egentligen ett språkfel, utan ett stilbrott — vår herr X »låter familjärt och verkar »en klapp på axeln». Ordet »kontakta» kan givetvis utbytas mot »sätta sig i förbindelse med», men detta är ganska ovigt och många föredrar därför numera »kontakta».

Så några frågor som nämnden besvarat muntligt:

3. Vad är det för skillnad mellan inrättning, anstalt, institut, institution? — Frågan är viktig, därför att alla orden kan användas som motsvarighet till finskans »laitos», men inte utan urskillning. Institut och institutioner har ofta med undervisning och forskning att göra (inte alltid — det finns tex skönhetsinstitut). Institutioner är normalt mindre självständiga (tex zoologiska och botaniska institutionerna vid ett universitet), institut mera fristående. Tidigare brukades hos oss officiellt »inrättning» om vad som nu kallas universitetsinstitutioner. Numera användes »inrättning» mest om tex arbetsinrättningar. »Anstalt» åter säges om vissa sjukhus, vidare om postkontor av visst slag, i uttryck som »läroanstalt», dvs skola. — Finskans »teollisuuslaitos» heter på svenska rätt och slutt »industri».

4. En frågeställare har undrat om »skolning» och »undervisning». »Skolning» avser rätteligen skolning av fackmän, av mi-

litärpersonal osv, men man talar också om att skola sin röst. Den riktiga användningen av ordet avser specialutbildning — »skolad personal är specialtränad för en viss uppgift och en »skolad röst» har metodiskt övats upp. Däremot är det inte riktigt att bruke orden »skola» och »skolning» när det är fråga om vanlig skolgång. I stället för »skola sina barn» bör det heta »låta sina barn gå i skola», »ge sina barn skolutbildning». Ordet »utbildning» har således en vidare användning än »skolning»: det heter inte bara »skolutbildning», utan också tex »lärarutbildning», »läkarutbildning» osv.

5. Heter det dispens för något eller dispens från något? — Bägge uttrycken är riktiga, men har olika användning. »Dispens från något» innebär att man befrias från ett krav som gäller tex för en tjänst: han fick dispens från språkprovet. »Dispens för något» innebär att man genom ett särskilt beslut av någon myndighet fått kompetens för en tjänst: det fattas något i kompetensen, men man får befrielse från det normala kompetenskravet. Det kan tex gälla en person som söker en lektorstjänst, men inte har hela den kompetens som kräves. Då heter det »han fick dispens för lektorstjänst i historia».

6. Ett av våra statliga verk annonserar om att det låtit trycka björnkort. Det är — givetvis — inte fråga om bilder av björnar, utan om kort som man kan sända till personer som man vill »björna». Ordet »björnkort» är emellertid olämpligt: det leder lätt tanken på tillfälligt villospar. Att verket ifråga brukar det, beror på att »karhumiskortti» använts i den finska texten. Jag skulle skriva »kravkort». — »Björna» är i och för sig ett accepterat svenskt ord, men användes bara vardagligt. Det förekommer i flera språk att ordet för »björn» brukas om fordringsägare, men man vet inte hur den lustiga användningen uppkommit.

CARL-ERIC THORS